

ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ АРУТЮНОВ – ВИДАТНИЙ НЕЙРОХІРУРГ До 120-річчя від дня народження

Олександр Іванович Арутюнов народився 21 грудня 1903 р. в Єревані в сім'ї службовця (Ованес і Варвара Арутюнян). Після закінчення середньої школи поступив на медичний факультет Північно-Кавказького (Ростовського-на-Дону) державного університету, який закінчив у 1929 р. В університеті захопився хірургією під впливом М.О. Богораз (1874–1952), який у 1918 р. керував кафедрою хірургії медичного факультету Ростовського-на-Дону університету. Після закінчення навчання працював хірургом Нартаської районної лікарні Марійської автономної області. В 1930–1932 рр. О.І. Арутюнов працював клінічним ординатором хірургічної клініки, якою керував проф. М.О. Богораз. В 1932 р. поступив в аспірантуру Московського інституту нейрохірургії.

Подальше навчання і праця під керівництвом проф. М.Н. Бурденка (1876–1946) визначили долю Олександра Івановича Арутюнова. В 1935 р. О.І. Арутюнов захистив кандидатську дисертацію на тему «Фиброзная остеодистрофия черепа».

У подальшому О.І. Арутюнов працював старшим науковим співробітником Московського інституту нейрохірургії, а згодом – доцентом Центрального інституту удосконалення лікарів і був очільником нейрохірургічної клініки ім. С.П. Боткіна.

В 1939–1940 рр. працював військовим лікарем як керівник нейрохірургічної бригади в Монголії (Халкін-Гол), а згодом – у радянсько-фінській війні. Був нагороджений орденом Червоної Зірки. Під час німецько-радянської війни 1941–1945 рр. О.І. Арутюнов брав участь у воєнних подіях, був головним хірургом 6-ої та 9-ої армій Південного фронту (липень– листопад 1941 р.). А вже в 1941–1943 рр. завдяки хірургічній майстерності О.І. Арутюнов працював головним хірургом Південно-Кавказького, Південно-Західного та 3-го Українського фронтів (1943–1944), а на завершальному етапі війни (1944–1945) – хірургом-консультантом Головного військово-санітарного управління Червоної Армії. Незважаючи на постійну зайнятість на операціях, він знаходив час для наукової роботи, присвяченої проблемам військово-польової хірургії. У 1944 р. О.І. Арутюнов захистив докторську дисертацію на тему «Огнестрельные ранения магистральных сосудов и их лечение на этапах эвакуации». Командування Червоної Армії високо оцінило хірургічну діяльність хірурга. Він був нагороджений орденами та медалями СРСР.

Після закінчення війни О.І. Арутюнов був направлений в Київ на завідування кафедрою нейрохірургії Київського інституту удосконалення лікарів. Водночас, О.І. Арутюнов очолив нейрохірургічну клініку Київського психоневрологічного інституту. Саме в той час О.І. Арутюнов проводив велику роботу з організації в Києві Інституту нейрохірургії. Лише в червні 1950 р. в Києві був створений Науково-дослідний нейрохірургічний інститут МОЗ УРСР. Упродовж 10 місяців в. о. директора був П.С. Тарасенко, а заступником директора з наукової роботи проф. О.І. Арутюнов. З квітня 1951 р. інститут очолив О.І. Арутюнов і керував ним до червня 1961 р. Заступником директора з наукової роботи був призначений кандидат медичних наук А.П. Ромоданов (1920–1993). В першу чергу вчений почав готувати кадри, спочатку з досвідчених

хірургів-фронтовиків, а згодом – з талановитої молоді. За домовленістю з проф. І.Я. Дейнекою (1904–1970) з випускників 1950 р. ВДМІ та ЛДМІ були відібрані і взяті на роботу 8 кращих випускників: Ю.А. Зозуля, Л.Н. Зозуля, Г.А. Педаченко, М.В. Куликова, О.І. Трещинський, Л.П. Чепкий, Ц.М. Сорочинський, Л.М. Войтенко.

Крім проблеми наслідків вогнепальних пошкоджень головного мозку, вчений цікавився лікуванням закритої черепно-мозкової травми мирного часу, дослідженнями та лікуванням пухлин головного мозку, лікуванням оклюзійних процесів прогресуючої гіпертензії, пролабуванням головного мозку в трепанаційний отвір.

Під керівництвом О.І. Арутюнова була сформована мережа нейрохірургічних закладів.

В 1961 р. О.І. Арутюнов здійснив першу стереотаксичну операцію хворому з підкірковим гіперкінезом, вводячи спирт в таламус. За розпрацювання основних нейрохірургічних операцій О.І. Арутюнову в 1954 р. було присвоєно почесне звання Заслуженого діяча науки УРСР, а в 1961 р. вчений був обраний членом-кореспондентом АМН СРСР. В квітні 1954 р. вчений був у відрядженні в КНР. Майже рік він працював в Китаї, де створив кафедру нейрохірургії в Пекінському університеті.

В червні 1964 р. О.І. Арутюнов переїжджає в Москву і очолює Московський інститут нейрохірургії. Але ситуація в Москві кардинально відрізнялася від ситуації в Києві, де його оточували однодумці, учні, послідовники. В Москві був свій колектив, який не сприймав «новичків». О.І. Арутюнов почав формувати свою другу, Московську школу нейрохірургів.

Висока інтенсивність оперативних втручань, стресогенний ритм життя викликають в 1965 р. перший інфаркт міокарда в О.І. Арутюнова. Але свого ритму роботи і життя вчений не змінив. Ця перенапруга привела до серцевої катастрофи. Стан здоров'я був критичний, за декілька днів реаніматологи застосували понад 100 дефібриляцій серця і повернули вченого до життя і до роботи.

В 1967 р. О.І. Арутюнов був обраний академіком АМН СРСР.

Як науковий керівник О.І. Арутюнов підготував 87 докторів і кандидатів наук, з яких троє вчених: А.П. Ромоданов, А.Н. Коновалов, Ю.А. Зозуля стали академіками і очолювали Київський і Московський інститути нейрохірургії. Вчений був головою Республіканського, а згодом – Всесоюзного науково-медичного товариства нейрохірургів, головою Всесоюзної проблемної комісії «Хірургія нервової системи», першим віце-президентом, а згодом – почесним президентом Всесвітньої федерації наукових нейрохірургічних товариств, почесним членом Чехословацького лікарського товариства ім. Пуркіне, Товариств США, СФРЮ.

О.І. Арутюнов був редактором і членом редколегій багатьох фахових журналів. Він був заступником відповідального редактора розділу «Хірургія» 3-го видання «БМЭ».

У 1974 р. вченому присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

5 липня 1975 р. на 71 році життя вчений помер від чергового інфаркту міокарда.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнов Александр Иванович // БСЭ в 30 т. / гл. ред. А.М. Прохоров; 3-е изд. – Москва: Советская энциклопедия, 1970. – Т. 2: Ангола –Барзас. – Стб. 809-810.
2. Ганіткевич Я. Історія української медицини в датах та іменах / Ярослав Ганіткевич. – Львів: НТШ, 2004. – 368 с. – Зі змісту: [Арутюнов Олександр Іванович]. – С. 136, 153, 275
3. Ромоданов А.П. Арутюнов Олександр Іванович / А.П. Ромоданов // УРЕ в 12 т. / гол. ред. М.П. Бажан; 2-е вид. – Київ: Голред. УРЕ, 1977. – Т. 1: А – Борона. – С. 258.
4. Сергієнко Т.М. Арутюнов Олександр Іванович / Т.М. Сергієнко // ЕСУ в 30 т. / співгол. редкол.: І.М. Дзюба. – Київ: НАН України, 2001. – Т. 1: А. – С. 684.